

בארה של תורה

מאת הרב ראובן גולן מח"ס רינונה של תורה ♦ יו"ל ע"י כולל שערים המצויינים שע"י מוסדות דרכי תורה רחובות

כתובת המערכת:

מודיעין עילית

מסילת יוסף 3/10

טל' 08-9744220

דוא"ל לרשימת תפוצה:

rg5740@gmail.com

גליון 96 סבת תשע"ה

העלוך מוקדש לעילוי נשמת שמואל בן מרים שלום ז"ל ע"י הרב שאול שלום הי"ד

פרשת ויחי

בראשית לא, טו) האם חייב לכבדו כשהוא רשע. ואכן, כבר כתב רבי אברהם הכהן מסלונקי בספר 'טהרת המים' (שיורי טהרה מערכת כ' אות י') שאין החתן חייב בכבוד חמיו אם היה רשע, וכן פסק מרן הראש"ל צ הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א ב'ילקוט יוסף' (כאו"א פי"ד). ולפי זה נמצא שיהודה לא היה מחוייב בכבוד חמיו עשו מפני שהיה רשע ונאמנם מסתבר שאף שאין החתן חייב בכבודו מ"מ אין לו לצערו ולזלול בו, אך כאן כיון שעשו פגע בכבודו של יעקב ועיכב את קבורתו, סבר יהודה שמותר לו להרגו.
ועוד נראה לתרץ, על פי דעת הגאון ר' בן ציון אבא שאול זצוק"ל והגרי"ש אלישיב זצוק"ל (הו"ד במנוחת שלום לגרי"ח סופר עמ' נח') שלאחר מיתת אשתו פוקע חיוב כבוד חמיו. והרי נאמר בפר' וישב (שם לח, יב) "ותמת בת שוע אשת יהודה", וכיון שכך לא היה יהודה חייב בכבוד עשו. וזהו שלא כדעת הגאון ר' יוסף שאול נתנון (דברי שאול ויוסף דעת יו"ד סי' ש"מ) שכבוד חמיו שייך אף לאחר מיתת אשתו, ומכל מקום אף לדבריו אין זה חיוב ואפילו מדרבנן אלא דרך ארץ בעלמא, וכיון שעשו ביזה את יעקב ועיכב את קבורתו סבר יהודה שאין מניעה להורגו.

יהודה נמשל לאריה שבים ולא שביבשה!

"גור אריה יהודה" (מט, ט)

הקשה רבינו יוסף חיים זיע"א בספרו 'עוד יוסף חי', כיצד המשיל יעקב אבינו את בניו לחיות טמאות, יהודה אריה, יששכר חמור, דן נחש, בנימין זאב, והלא גנאי הוא להם.
ותירץ על פי מה שחקר בספר 'נחלת יעקב' בשם ה'כתנות אור', כיצד יש במרכבה העליונה אריה ונשר שהינם בעלי חיים טמאים, ותירץ על פי דברי חז"ל (תוספתא כלים ה, י) "כל שיש ביבשה יש בים", ומה שביבשה טהור הוא טמא בים, ומה שביבשה טמא הוא טהור בים, ואם כן יש אריה ונשר טהורים בים. ועל פי זה כתב הגרי"ח, שיעקב המשיל את בניו לאריה חמור נחש וזאב שבים שהם טהורים ולא לאלו שביבשה שהם טמאים. וכן כתב בביתאור הגרי"א על הזוהר (פר' בהעלותך).
ולכאורה אין כוונתם לבעלי חיים הידועים לנו בשם אריות ים ונחש ים וכיוצא, כי אלו ממין טמא הם, וכנראה שיש מינים מסויימים מחיות אלו שהם טהורים ואינם ידועים לנו.

מה הוכיח יוסף לאחיו ממראה עורו הכהה של

דן? והיכן רמוזים יוצאי אתיופיה בפרשתנו?

"דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל" (מט, טז)

מקובל לומר שיוצאי חבש (אתיופיה) הם משבט דן. וכמו שכתב הרדב"ז (דברי דוד סי' ה') "כל אלו החבשים הבאים מארץ כוש הם משבט דן בלי ספק", וכן כתב תלמידו המהר"י קשטרו (הגהות יו"ד סי' קנח) "היהודים החבשים אנו מצוויים לפדותם ולהחיותם כי משבט דן הם". וכפי שהאריך בזה מרן רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל ביביע אומר (ח"ח אה"ע סי' יא).
וסמך לדבר מבניו של דן שנקרא חושים, ודרשו חז"ל (מד"א במדבר פכ"ו) "למה נקרא חושים? שהיה שחור בגופו" [היינו ש'חושים' הוא מלשון 'שחום']
ושמעתי מהגאון רבי מאיר מאוזו שליט"א ראש ישיבת 'כסא רחמים', שכשיוסף האשים את האחים שהם מרגלים, והם טענו כנגדו שהם אחים בני אב אחד, הביא יוסף הוכחה לדבריו מן שהיה עורו כהה ולא היה

כיצד היה מותר ליהודה להרוג את עשו חמיו?

"ידך בעורף אויביך" (מט, ח)

בילקוט שמעוני (שמואל ב רמז קסג) דרשו פסוק זה על כך שיהודה הרג את עשו. וכן אמרו שם "מסורת הגדה היא, יהודה הרג את עשו. שבשעה שמת אבינו יצחק הלכו יעקב ועשו וכל השבטים לקבור אותו, והיו כולם במערה עומדים ובוכים, והשבטים עומדים וחולקים כבוד ליעקב ויצאו חוץ למערה, כדי שלא יהא יעקב בוכה ומתבזה לפניהם. התחיל עשו נכנס במערה, נסתכל יהודה וראה שנכנס אחרי יעקב, אמר שמא זה הורג את אבא בפנים. נכנס ומצא את עשו שהוא מבקש להרוג את אביו, מיד עמד יהודה והרגו מאחוריו. והוא שבירכו אביו ידך בעורף אויביך. ולמה לא הרגו מכנגד פניו? מפני שהיה קלסתר פניו דומה לאביו לפיכך חלק לו כבוד והרגו מאחוריו".

ומדרש זה אינו כדברי הגמ' במס' סוטה (יג, א) שחושים בן דן הוא שהרג את עשו בגלל שעיכב את קבורתו של יעקב אבינו, והכהו בראשו עד שיצאו ב' עיניו ממקומן ונתגלגלו ונפלו על רגליו של יעקב. ואמרו שם שבאותה שעה נתקיימה נבואתה של רבקה "למה אשכל גם שניכם יום אחד", שנקברו ביום אחד. ולפי דברי הילקוט שמעוני הנ"ל עשו נהרג הרבה לפני כן, ולא חושים בן דן הרגו אלא יהודה.

ואמנם התוס' בגיטין (נה, ב) כתבו בשם הירושלמי (כתובות פ"א ה"ה), שהמסורת המקובלת אצל בני עשו היא שיהודה הוא שהרג את אביהם, ולכן תחילת הגזירות של רומי היו על שבט יהודה, כי רצו לנקום בהם את נקמת אביהם, וכן הביאו בשם הספרי "ידיו רב לו- בשעה שהרג את עשו". ולאור זאת כתבו התוס', שצריך לומר שעשו לא מת ממכתו של חושים בן דן אלא רק יצאו ב' עיניו ממקומן, עד שעמד עליו יהודה והרגו. ולפי זה עשו אכן מת ביום שנקבר יעקב, אלא שנהרג על ידי חושים ויהודה יחד.
אולם החיד"א ב'חומות אנך' (ירמיה מט, טו) כתב בשם המקובלים, שחושים כרת את ראשו של עשו ולאחר מכן קצץ את רגליו. ואם כן הוא הרגו ולא יהודה.

דעה נוספת הביא ב'סדר הדורות' (ב"א ר"ד), שכשהיה יעקב אבא על לאה, בא עשו עם חיל גדול ונלחם ביעקב ובניו, ואז הרג אותו יעקב.

ב. והנה, הגרי"ח קניבסקי שליט"א בספר 'למכסה עתיק' (פר' וישב) הביא את דברי המדרש תלפיות בשם רבינו שמואל קלונימוס, שעשו אחי יעקב היה חמיו של יהודה, וזהו שנאמר (לעיל פ"ח) "וירא שם יהודה בת איש כנעני ושמו שוע", ו'שוע' אותיות 'עשו' בהיפוך, שכיון שהיה רשע הפך הכתוב את שמו. ויהודה נשא את בתו שמא יצליח להחזירו בתשובה.

ויש להקשות, שלפי הדעות הנ"ל שיהודה הוא שהרג את עשו, כיצד היה מותר לו להרוג את חמיו, והרי חייב הוא בכבודו, ובדאי שאין לו לצערו וכל שכן להורגו. ובשלמא לילקוט שמעוני שעשו רצה להרוג את יעקב, בודאי שכבוד אביו קודם. אך עדיין יהיה קשה לדעת הירושלמי שיהודה הרג את עשו כשעיכב את קבורת יעקב. ואף לפי מה שכתבו התוס' בגיטין שחושים בן דן התחיל בהריגתו, מכל מקום כיצד היה מותר ליהודה לחבול בעשו ולגמור את מיתתו.

ונראה ליישב, שהנה לגבי כיבוד אב נחלקו הרמב"ם והטור (יו"ד סי' ר"מ) האם חייב הבן בכבודו כשהאב רשע ובעל עבירות, ומרן השו"ע (שם סע' יח') פסק כרמב"ם שחייב לכבדו, והרמ"א פסק כטור שאינו מחוייב לכבד אביו רשע אלא אם עשה תשובה. וכל זה בכבוד אביו, אמנם לגבי כבוד חמיו נסתפק מרן הגרי"א שטיינמן שליט"א ביאילת השחר' (עה"ת

חיזקיה בן מוזל בניטה ז"ל
שארל בן דונה מיארה ז"ל
נג'מה כוכבה בת דוד שלום ע"ה

אברהם בן רחל אריאל ז"ל
שלום בן אסתר ארדי ז"ל
שרה בת סעידה כהן ע"ה

לעי"נ ר' בנימין בן סלחה ז"ל ♦ סרה בת רחמה ע"ה
ר' שלמה בן טאוס ז"ל ♦ נאווה בת תאגיה ע"ה
אהרן בן יהיא ז"ל ♦ רחל בת סאלחה ע"ה
צביה בת סרה ע"ה

דומה במראהו לשאר האחים, ועל כרחק שאין הם אחים. והם השיבו לו שבני אב אחד הם אך נולדו מנשים שונות. וכנגד זה אמר יעקב בפרשתנו "בן ירין עמו כאחד שבטי ישראל", דהיינו שהוא חלק מעם ישראל אף שאינו דומה להם כל כך, ואדרבה יזכה לדון ולהורות כאחד שבטי ישראל.

עצמות בני התורה שונות מעצמות אדם רגיל !

"יששכר חמור גרם" (מט, יד)

ביאר הגאון רבי רפאל עמנואל חי ריקי בספר 'חושב מחשבות', על פי דברי חז"ל (שבת קנב, ב) "ורקב עצמות קנאה- כל מי שיש לו קנאה בלבו עצמותיו מרקיבים, כל שאין לו קנאה בלבו אין עצמותיו מרקיבים". והסיבה שהאדם מקנא בחבירו היא מחמת שמתאוה לתענוגי העולם הזה, ומתקנא בחבירו שיש לו רכוש ונחלה. ולכך, יששכר שהיה בן תורה לא היה מקנא בחבירו, כי לא היה מתאוה אלא לרוחניות ויראת שמים, ומשום כך לא הרקיבו עצמותיו. ולזה המשילו יעקב לחמור שגרמיו ועצמותיו חזקות עד מאד.

ב. ויש לצרף לזה את דברי הגמ' במגילה (ו, א) אודות זבולון שקינא באחיו- "אמר זבולון לפני הקב"ה, לאחיי נתת להם שדות וכרמים ולי נתת הרים וגבעות, לאחיי נתת להם ארצות ולי נתת ימים ונהרות". ולכאורה הרי יששכר קיבל נחלה דומה לזבולון ולא מצינו שנתרעם על כך. וביאר המהרש"א, שיששכר היה בן תורה, ובן תורה לא מתרעם על גשמיות ולא מקנא בנחלת אחיו, וכל חפצו ומגמתו להתעלות בתורה.

המדריך לחניטת מתים...

"ויחנטו הרופאים את ישראל" (ג, ב)

הנה מצינו ב' פירושים בביאור ענין החניטה. האברבנאל (פמ"ט פס' כט) כתב "ויצו יוסף את עבדיו הרופאים לחנט את אביו- החניטה היא הרצאת המוח והלב והכבד, וכן המעיין והמררות, מתוך הגוף. וימשחו הגוף מבית ומחוץ בשמן אפרסמון, וימלאו הקרביים מבית ומחוץ במיני בשמים המייבשים לחלוות הגוף. וצריך בכל יום להחליף הבשמים. ובתוך ימים ישאר הגוף יבש וקשה על מתכונתו מבלי שינוי אבר מאיבריו, ונראה המת כאילו הוא ישן, ולא יתעפש ולא יסריח ולא יתרחקו ממנו בני אדם. ונכ"ה בתוי"ט בפסחים (פ"ד מ"ט).

אך בזוה"ק בפרשתנו מצינו שהחניטה היא משיחה חיצונית של הגוף או הטבור, שע"י זה נכנס השמן למעיין, ומקיים את הגוף ומונע ריקבון. וביאר המהר"ם חגיז בספר 'לקט הקמח' (על המשניות, פסחים סוף פ"ה) שאין זו מחלוקת, אלא שדברי הוזה"ק עוסקים בחניטתו של יעקב ולא בחניטת המלכים, כי חלילה לא פתחו את בטן יעקב ולא הוציאו את בני מעיו, אלא דרך טבורו הכניסו את שמן האפרסמון. שלאחר המיתה נסתם הפה ונפתח הטבור כמו שהיה האדם במעי אמו, ולשם הכניסו הרופאים את האפרסמון. וצורת החניטה הזו של משיחה חיצונית בלא הרצאת האיברים הפנימיים לא היתה ידועה אלא לבני יעקב, ולכן אין רופאי אומות העולם יודעים לעשות כן למלכיהם.

אולם בשו"ת חתם סופר (ח"ב י"ד סי' שלו) כתב שדברי המהר"ם חגיז דחוקים, שהרי כיון שנועד הדבר לרופאי יוסף, שעשו כן על פיו ליעקב, מסתמא היו עושים כן אף לפרעה במיתתו, ולא היה הדבר נשכח כי היו עושים כן לכל מלכי הארץ. ויש ליישב קושיות על פי דברי הספר חסידים (סי' תקל"ג) "ויצו יוסף את עבדיו וגו' לחנט את אביו- את עבדיו הצדיקים, כי ראוי לצדיק שלא יעסקו בו אלא הצדיקים". ומוכח שהמצריים לא עסקו בחניטת יעקב אלא רק עבדי יוסף הצדיקים, ויתכן שמשום כן לא נודע למצריים אופן החניטה המיוחד שנעשה ביעקב.

ולכן פירש החת"ס (שם, ובספר 'תורת משה') ונכר קדמוהו בזה האלשיך והאזה"ח הקד' בפרשתנו, שלפי האמת לא שייך כלל לחנט מת ללא הרצאת האיברים הפנימיים, כי מה בצע לשפוך שמן אפרסמון לתוך גוף מלא קיא צואה, ולכן הכרח הוא להוציא את מעיו וקרבייו. ורק אחד ומיוחד היה שנחנט שלא בדרך זו, והוא יעקב אבינו, וזאת משום שיעקב לא מת.

וזהו כפי שביאר האלשיך, שיוסף סבר שיעקב מת כדרך כל הארץ, ולכך צוה לחנטו באופן הרגיל של הוצאת האיברים הפנימיים. ולכך נאמר "ויצו יוסף את עבדיו את הרופאים לחנט את אביו", כי לכאורה שפת יתר היא, אלא שבדרך כלל היו העבדים מוציאים תחילה את קרבי המת, ורק לאחר מכן היו הרופאים חונטים אותו, וכן צוה יוסף בתחילה את עבדיו ואת הרופאים לעשות ליעקב כדרך שאר המתים. ברם, בפועל לא נעשה הדבר כן, וכמו שנאמר "ויחנטו הרופאים את ישראל", ולא הוזכרו העבדים, כי לבסוף הכיר יוסף ביעקב שלא מת ממש, ועל כן לא הניח לעבדיו לפותחו ולהוציא את קרביו, אלא רק צוה את הרופאים לחנטו. וזהו שנאמר "ויחנטו הרופאים את ישראל", כי תיבת 'את' באה לרבות, שנחנט ישראל עם קרביו שלא כדרך המתים.

אלו אותיות נעלמו בקבורתו של יעקב אבינו ?

"ויקברו אותו במערת שדה המכפלה" (ג, יג)

במסכת ראש השנה (י, ב) אמרו בשם ר' אליעזר שהאבות נולדו ונפטרו בחודש תשרי. ובסדר הדורות (ב"א רנ"ה) הביא את דברי רבינו מנחם ציוני בעל 'ספר הציוני' בשם בעל הסוד (פר' ויחי), שיעקב אבינו נקבר ביום א' של חג הסוכות. והוסיף, שמשום כך נחסרה האות ח' מהפסוק (לעיל י"א) "וירא יושב הארץ הכנעני את האבל בגורן וגו'", כי כיון שנקבר בחג הסוכות נדחה דין האבלות עד לאחר ח' ימי החג.

ועל פי דברי 'ספר הציוני' יומתקו דברי הטור (או"ח סי' תי"ז), ששלושת הרגלים הם כנגד האבות הקדושים, והג סוכות הוא כנגד יעקב שכן נזכר ענין הסוכות לראשונה אצל יעקב, שנאמר (בראשית לד) "ולמקנהו עשה סוכות". ונמצא שיעקב אבינו נקבר בחג הסוכות שהוא שקול כנגדו.

והנה הבאנו לעיל שעשו מת ביום קבורתו של יעקב אבינו, וכפי שנתבאר, רבקה "למה אשכל גם שניכם יום אחד", שאע"ג שלא מתו באותו יום, מ"מ נקברו באותו יום, ולדברי ספר הציוני שיעקב נקבר בסוכות, נמצא שעשו הרשע מת בסוכות, ובעלון 'רינונה של תורה' תש"ע גליון 168 הארכנו בביאור הקשר שבין מיתת עשו לחג הסוכות.

ב. ואמנם יש להקשות לדברי 'ספר הציוני', שהרי עברו ימים רבים בין מיתתו של יעקב לקבורתו, כי התאבלו עליו במצרים שבעים יום (ראה רש"י ג, א), ולכן לא יתכן שיעקב שנפטר בחודש תשרי נקבר כבר בסוכות. ואכן, בספר 'בני יששכר' לרבי צבי אלימלך מדינוב (מאמרי כסלו טבת מאמר א' אות א') כתב, שיעקב אבינו נפטר בחג סוכות וכנרמז בפסוק "ויעקב נסע סכתה" שנסע ונסתלק מהעולם בחג סוכות, ונקבר לאחר שבעים יום בכ"ה כסלו.

וגם על זה יש להקשות, שהרי יש להוסיף בחשבון אף את ז' ימי האבלות בגורן האטד, וכן את מנין הימים שהלכו ממצרים לארץ ישראל. ובאמת, מצאתי בדרשות החתם סופר (ח' טבת תקפ"ח) שיעקב אבינו נפטר בסוכות ונקבר בעשרה בטבת. ולאור זאת מה מפליא הדבר שברוב ככל השנים חל עשרה בטבת בשבוע שבו קוראים את פרשת ויחי, שבה מסופר על פטירתו וקבורתו של יעקב אבינו שנקבר בעשרה בטבת.

ג. והנה כל הנ"ל תואם את דעת ר' אליעזר במסכת ראש השנה (שם) שהאבות נולדו ונפטרו בחודש תשרי, אך שם בגמ' נתבאר שלדעת ר' יהושע האבות נולדו ונפטרו בחודש ניסן. וזהו כדעת ר' יונתן אייבשיץ ב'יערות דבש' (ח"ב דרוש ב'), שיעקב אבינו מת בכפסח ולפי חשבוננו של החת"ס הנ"ל יוצא שנקבר בחודש תמוז.

ונראה לסייע באופן נפלא לדברי היערות דבש, שהנה רבי מנחם ציוני הביא ראיה לדבריו שיעקב מת בפסח מכך שבפסוק "וירא יושב הארץ הכנעני את האבל בגורן האטד, ויאמרו אבל כבר זה למצרים, על כן קרא שמה אבל מצרים אשר בעבר הירדן" יש את כל האותיות חוץ מאות ח', להורות שכיון שנקבר בסוכות נדחתה האבלות עד לאחר ח' ימי החג.

ולכאורה המעיין בפסוק ימצא שגם אותיות ס' ופ' חסרות, ואם כן מה ההוכחה מחסרון האות ח' ? ברם, לדעת היערות דבש הרי זה כמין חומר, כיון שג' האותיות החסרות בפסוק, ח' ס' ופ', הן אותיות 'פסח', להודיע שיעקב אבינו נחסר ונסתלק מהעולם בחג הפסח, ודר"ק.

האזינו לשיחות מוסר והשקפה, חידושים ופרפראות על הפרשה, מהרב ראובן גולן
ב'קול הלשון' בטל' 03-6171001. ניתן להשיג השיעורים בעמדות 'קול הלשון' ובאתר

לעילוי נשמת יצחק עיוואד בן חיסין ז"ל ע"י הגב' דינה עודי תח' ♦ סעידיה בת יעקב קעטבי ע"ה ♦ עליה בת סעדה זאנו ע"ה ♦ משה בן הלימה וסאלם גמליאל ז"ל

ישראל בן מאיר דב וינבן ז"ל
אסתר מהסולטן בת חנוס רבין ע"ה
הרב חוואטני יצחק בן יהודה ז"ל

רחל בת חיים שרעבי ע"ה
שלום רפאל בן עפיה ירימי ז"ל
מרים בת יששכר כוכבי ע"ה

תנה בת ידידיה אליהו ע"ה
מינה בת סעדה אלפסי ע"ה
שמואל בן שלמה ובנת זאדעי ז"ל ע"ה